

Historische informatie steeds beter te vinden

Het beeld van de historisch onderzoeker die dagen van zijn leven met handschoentjes aan oude boeken doorbladert bij het Nationaal Archief doet allang geen recht meer aan de praktijk van alledag. Steeds meer bronnen zijn te raadplegen in het comfort van de eigen studeerkamer. Er is een flink aantal genealogische websites voorhanden en oude kaarten uit allerlei invalshoeken zijn digitaal op te zoeken. Enkele maanden geleden is een enorm onderzoeksproject ten einde gebracht: de website goetgevonden.nl is toen gelanceerd. Op deze site zijn alle resoluties op te zoeken van de Staten-Generaal tussen 1576 en 1796.

In de genoemde periode waren de Staten-Generaal het zelfstandig opererend bestuursorgaan van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Al in de vijftiende eeuw bestond de term 'Staten-Generaal', in eerste instantie als standenvergadering die bijeen kon worden geroepen door de achtereenvolgende Bourgondische heren van de Nederlanden. Bijna tien jaar na het begin van de Tachtigjarige Oorlog, toen lokale edelen zich onder leiding van Willem van Oranje tegen heer Filips II keerden, vond een eerste bijeenkomst van de Staten-Generaal plaats die niet bijeen was geroepen door de heer van de Nederlanden. Nadat de zuidelijke provincies terugkeerden naar het Spaans gezag, namen de Staten-Generaal in 1588 zelf de soevereiniteit op zich. De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden ontstond. De Staten-Generaal besloten over oorlog, vrede en handel en alles wat verder ter tafel kwam. Ze waren onder meer verantwoordelijk voor het muntstelsel en het onderhoud aan rivieren en dijken. Ook oefenden ze het opperbestuur uit over de 'Generaliteitslanden', territoria binnen de

grenzen van de Republiek die niet tot een van de gewesten behoorden zoals Brabant. De besluiten van de Staten-Generaal werden 'resoluties' genoemd en werden genoteerd in resolutieboeken. De besluiten konden gaan over individuele kwesties, maar ook over staatsaangelegenheden.

Digitalisering

Het Huygens Instituut voor Nederlandse Ge-

De Staten-Generaal in vergadering bijeen (goetgevonden.nl).

schiedenis en Cultuur nam de uitdaging op zich om – samen met enkele partners – alle resoluties van de Staten-Generaal digitaal toegankelijk te maken voor het grote publiek. Daarvoor werd het project *REPUBLIC: Resoluties ontsloten in een computationele omgeving* opgetuigd. Historici, software-ontwikkelaars en experts op het gebied van dataverwerking hebben zich van 2019 tot en met 2024 op dit karwei toegelegd. Daarbij is gebruik gemaakt van innovatieve methoden en technieken, die te maken hebben met bijvoorbeeld tekstherkenning en *machine learning*.

Ook vrijwilligers zijn bij dit project betrokken. Zij hebben 50.000 pagina's scans met handschrift-herkenning handmatig gecorrigeerd, waardoor het model verder getraind kon worden. Daardoor konden de overige 500.000 scans beter doorzocht en gelezen worden. Op 9 december 2024 werd de website *goetgevonden.nl* gelanceerd tijdens een feestelijke bijeenkomst in Nieuwspoor in Den Haag. De titel van de site verwijst naar de woorden '... hebben goetgevonden ende

verstaan...' waarmee de besluiten van de Staten-Generaal werden beklonken.

Op de overzichtelijke homepage is alle informatie over de achtergronden van het project te vinden, en ook de applicatie waar het feitelijk om draait: het platform waarop de resoluties doorzocht kunnen worden. Je kunt de resoluties daar via verschillende filters (op woord, tijdvak of bestuurlijke entiteit bijvoorbeeld) vinden. Ze verschijnen vervolgens als scan van het origineel met daarnaast de transcriptie in leesbare tekst.

Resoluties over Gemert

We weten dat Gemert regelmatig onder het vergrootglas lag van de Staten-Generaal en dat een conflict met de Duitse Orde over de soevereiniteit van de vrije heerlijkheid in juni 1662 is beslecht met een Soevereiniteitsakkoord. Dat kan alleen maar betekenen dat Gemert van tijd tot tijd over de Haagse tong is gegaan. Dat is nu dus thuis van achter de computer te ontdekken.

We vinken 'Gemert' aan in het zoekscherm

Screenshot van de website *goetgevonden.nl* met de eerste resolutie over Gemert.

'locatie'. De plaats Gemert komt in 910 resoluties voor, waarvan 815 in de categorie ordinaris (gewone besluiten), 72 speciale besluiten en 23 (destijds) geheime besluiten. De eerste vermelding dateert van woensdag 30 juni 1599. Als we die resolutie aanklikken, verschijnt op het scherm links de scan van het originele besluit en daarnaast de transcriptie van de tekst: *"Opde Requeste van heer henrick holtrop Duytz ordens Jegenwoirdich Commandeur van Ghemert verzoekende Renouatie vande Sauuegarde den xxi Juny zessentnegentich den dorpe van Ghemert verleent, met Insertie van zynen Naem, ende van alle zyne onderhebbende duyts ordens personen zoe geestelycke als Weerlyck Is In dese Sauuegarde geaccordeert mits dat die zal werden gedepescheert gelyck de voergaende gedepescheert is geweest te weten zonder vermaen te maecken dat het voers dorp Rycx zoude westen, oft nye."* Hier ging het blijkbaar om een verzoek van toenmalige commandeur Holtrop over de bescherming van het dorp Gemert en de leden van de Duitse Orde door de Staten-Generaal.

Uitsnede van de originele resolutie van 1662.

Vanzelfsprekend zijn de meeste resoluties die betrekking hebben op Gemert genomen in de periode van de Staatse bezetting, tussen 1648 en 1662. En interessant is dan natuurlijk welke besluiten er zijn te vinden over het soevereiniteitsconflict en het uiteindelijke akkoord. Dat vergt toch nog behoorlijk wat studietijd, dus we pikken er eentje uit. En niet de minste resolutie: die van 7 juni 1662. De Staten-Generaal geven met deze uitvoerige resolutie aan dat zij "(...) voorts goetgevonden ende verstaen, het voorschreve concept Accort, met eenige ampliatio, te approberen, ende t'arresteren..." en ook "...Ende middelerwijlen oock wederzijts was goetgevonden bij amicable conferentie te tenteren den wech van accommodement ende van Accord, Soo sijn ophuiden deses Jaers 1662." Dit besluit toont aan dat het pleit was beslecht, het Soevereiniteitsakkoord kon definitief worden opgemaakt en ondertekend. Dat gebeurde een week later. Daar zijn dus ongetwijfeld nog vele resoluties aan vooraf gegaan. Kwesties bleven namelijk terugkomen in de vergaderingen tot er een definitief besluit was genomen. Dit was het sluitstuk van een lang proces.

ChatGPT

Het is niet iedereen gegeven om de historische teksten meteen te doorgronden. Het transcriberen van de originele akte is één ding, eruit opmaken wat er bedoeld is, een tweede. Maar ook daarvoor heeft de moderne tijd een oplossing: ChatGPT. Terwijl de wereld nog altijd moet wennen en zich verwondert over alles wat dit gereedschap van kunstmatige intelligentie produceert (van grappige filmpjes tot gevaarlijk nepnieuws),

kan het voor historisch onderzoek een hulpmiddel zijn. Bijvoorbeeld om de teksten van weleer sneller te begrijpen.

We hebben de tekst van de resolutie van 7 juni 1662 aan ChatGPT aangeboden met het volgende verzoek (de 'prompt' heet dat): zet deze tekst om in hedendaags Nederlands. Twee seconden later staat de volledige tekst op het scherm, duidelijk leesbaar en voor iedereen te begrijpen. De bovenstaande tekstfragmenten zijn bijvoorbeeld nu als volgt uitgeschreven: *"Verder is goedgekeurd en besloten om het voorgelegde conceptakkoord, met enkele aanvullingen, goed te keuren en definitief vast te stellen" en 'Intussen is van beide kanten ook besloten om via vriendschappelijk overleg te proberen tot een vergelijk of akkoord te komen. En zo is dit jaar 1662 tot dit resultaat gekomen."*

Maar ook als het voorwerk niet is gedaan door (in dit geval) de instituties achter goetgevonden.nl, kan ChatGPT het onderzoek een stuk gemakkelijker maken. We hebben een fragment uit de originele akte in het programma ingeladen en verzocht: transcribeer deze tekst. Deze keer duurt het iets langer: tien seconden. Vergelijk je de uitkomst met de tekst op de website, dan verschilt het niet eens zo heel veel. Het is in ieder geval een goed startpunt voor het begrijpen van het historisch document.

Met opzet gebruiken we hier de term 'startpunt', want het is een behoorlijk grote valkuil om de teksten van ChatGPT als waarheid te beschouwen. Eén woordje in een akte of besluit kan het verschil maken tussen oorlog en vrede, toestemming en geen toestemming. Handwerk blijft dus voorlopig altijd nodig, om te verifiëren of de transcriptie wel

helemaal correct is. Er waren niet voor niets vele vrijwilligers nodig om het Staten-Generaal-project ook op die manier te controleren. Maar je hoeft als amateuronderzoeker in ieder geval niet meteen ontmoedigd te raken door krullerige letters en ondoorgrondelijke middeleeuwse zinsbouw. De technologie kan je helpen.

Toekomst

Er zal nog heel wat water door De Rips stromen voordat alle facetten van het gebruik van AI in historisch onderzoek op een voor iedereen bevredigende manier in beeld zijn gebracht. Hoe kun je verantwoord en efficiënt gebruik maken van kunstmatige intelligentie bij het opstellen van je rapporten of artikelen? Hoe stel je de juiste vragen en hoe controleer je de uitkomsten? Het zijn vragen die in de komende tijd beantwoord moeten en zullen gaan worden. Want hoezeer je je ook kunt verzetten tegen deze moderniteiten, ze zijn er en ze gaan niet weg. We moeten ons er allemaal toe gaan verhouden. Dit artikel laat zien dat de technologie ook deuren opent die voorheen slechts met veel moeite (en een lange reis naar Den Haag) te openen waren. Het biedt ons in ieder geval de mogelijkheid om op eenvoudige wijze meer te weten te komen over de geschiedenis van Gemert in die voor het dorp zo roerige zeventiende eeuw. Dat is toch goed gevonden van die onderzoekers!

Scan de QR-code voor toegang tot de website goetgevonden.nl.

